

տուութեան ձեռքովն կարող է բարոյքել իւր կեցութեան ընթացքը ու հանգստութիւնով վայելել Աստուծոյ բարիքները. ո՞վ չի խոստովանւիլ որ Հայր ներկայ դարուն պէս ազատ միջոցներ չի ունեցել, որ զոնեայ՝ եկեղեցական պաշտօնն աւարդել կատարել կարողանայր, և ուղղափառ օրէնքը յայտնի մէկ մէկու հաղորդել. ու ուրեմն մինչդեռ շնորհիւ լուսաբաշխ մերստուրը Հայրապետիս լուսակարօտ մանկունքս կտեսնենք լուսոյ նշոյլը, թող ջննայ ամեն մէկը մասն ունենալ նոյն նշուլիցը, ու հերքի իրանից հին աւուրց հետէ արմատացած տգիտութեան խաւարն. վերջ բանիս գրիչս կիսնորէ իմ դեռահաս ընկերներին՝ ունենալ բարենախանձ ջանք, որպէս զի քննութեան տակ ձգելով ուսման յարգը, կ'ընել կարողանան նրանից քաղցր ու համեղ բարի պտուղներ, էնպէս որ ծերութեան ժամանակին անաշխատ վայելել հանդիսանան:

Օրէնք Գլխաւորի, Տէր Խաչատրեան

է 21 Հուլիսի 1871 -ի

է Բ. Ներքային.

ԸՆԹԵՐՑԱԼԱՆ ՀԱՅՈՑ

ԱՂԷՔԱՆԴՐԱՊՈԼՈՑ

Օր քստ օրէ մարդկային մտաւոր և հոգեւոր յատկութեանց զարգացման համար զանազան միջոցներ ի գործ կ'դրուին, զանազան յառաջարկութիւններ, մտքեր և համոզմունք ի հանդէս կ'ելնին այդ սրբազան նպատակի վերաբերութեամբ. ամենայն մի թող մարդոյ ականջին արձագանք կ'կրկնէ համաձայն նորա բնական ձգտման՝ յառաջ, յառաջ դէպ ի առողջ միտք, դէպ ի հաստատ գաղափար, միով բանիւ դէպ ի կատարեալ և արժանաւոր կոչումն մարդկութեան. — Թէ և ամենայն մի ժողովրդոյ և ամենայն մի անհատի համար չէ կարելի մի օրինակ սահման ընտրել նորա հասկացողութիւնը զարգացնելու նկատմամբ, որովհետեւ բնութիւնը որոշ որոշ ազդեցութիւն կ'գործէ ֆիզիքական աշխարհի մէջ, սակայն եթէ ամենայն մի ուսումնական հայեցումով, ամենայն

մի ուսումնական միտք և գործ միակերպ կ'ընդունին դէպ ի բարոյական և մտաւորական լուսաւորութեան կէտը, ապա և կարելի է, եթէ ոչ ընդհանուր — գոնէ մասնաւոր կերպիւ օրինակով նորանցով. Մտաւոր սահմանը այնքան զարմանալի կերպով ստեղծագործուած է Արարչից, որ նորա զարգացման համար քանի դարերէ ի վեր որքան հանճարաւոր օրէնքներ, որքան կանոններ և որքան բարձր գաղափարներ ծնած են փիլիսոփայօրէն, և եթէ է կեանքի շարունակութիւն, փոխադրութիւն անցելոյն ի ներկայ, և ներկային յապառնի, պիտի կատարելագործուին այդ հանճարները. սակայն և դարձեալ պիտի տկարանան հոգեկան և բնական յատկութիւնն նոցա բարձր սահմանովն ամփոփել մի ենթարկութեան ներքոյ կատարելապէս զարգացնելու հայեցմամբ. Լուսաւոր և բարեկիրթ ազգաց մէջ ժողովրդոց ամենայն մի դասի համար անխտիր զարգացման իրրւ մի գրւխաւոր միջոց ընդունուած են ընթերցարաններն. որոց բազմադիմի օգուտներն աներկբայ բարիք կը պատրաստեն մարդկանց: Ուսումնարանը մասնաւոր կերպիւ հասկացողութիւն միայն կ'ընծայէ մարդոյ մի որ և իցէ առարկայի վերայ, բայց մի և նոյն ժամանակ միջոց չունի ուսումնարանը փորձական և գործնական տեղեկութիւն տալու նորան, կենաց մէջը կը վճռուի այն: Մի ծաղիկը միայն՝ որքան և գեղեցիկ լինի, չէ կարող գարուն մակարերել, կեանքէ առնուած մի հանճարեղ առած է այս. մի մարդոյ հանճարը որքան և զօրաւոր լինի առանձնապէս գործելու, և այն դէպ ի ուղիղը միշտ, ոյժ չունի, ընդհանուր մարդկութիւն մի խորհրդաւոր կերպիւ կապակցութիւն ունի իւր մէջ անխղիչ շղթայիւ ամրացած: Ընթերցարանը զանազան կարծիքներ, զանազան փորձեր յերևան կրերէ, մարդոյ ուշադրութիւնը կը գրաւուի այն տեղ, գործունէութիւնը յառաջ տանելու զրդումներ կ'ընանի, օգտաւէտ և բարի օրինակներ կը տպաւորէ իւր գաղափարի մէջ, կ'այնչանք նորա հասկացողութեան շրջանակը, և վերջապէս ժողովոյ մէջ քարոզելով իւր բնական ձգտումները և մի որ և իցէ կարծիքը, կերպ կերպ կամ հակասաց և կամ համապատասխան կարծիքներ կ'սէ, որոնք և բաղդատուելով միմիանց հետ մի

նոր աւելի շահաւէտ ծնունդ կարտադրեն յօգուտ ընդհանուր հասարակութեան: Նախ քանական կեանք հարկաւոր է և ապա բարոյական և ուսումնական. սակայն պիտոյ է ճանաչել, թէ այս վերջիններն որքան սերտ կապակցութիւն և յարաբերութիւն ունին առաջնոյ բարելաւութեան հետ, առանց սոցա տերեւածափի և անպտղատու ծառոյ պիտի նշմանի այն. սորանցով միայն կենդանի և երջանիկ կհանդիսանայ մարդ. սորանցով միայն իւր ամենայն մի ձեռնարկութիւնը կարող կլինի նա ղէպի անսխալ և բարի վախճանի կէտը հասուցանել և պսակել նորա գլուխը արժանաւոր և վսեմ յաղթանակի դարիններով: Էտեւարար ընթերցարանը (ուսումնարանից յետոյ) պիտոյ է ճանաչել զարգացման մի սուրբ տուն, և զայն բարեպէս կանոնաւորելու համար ամենայն ճիգն ի գործ դնել: Մեր Աղէքսանդրապօլու մէջ քանի տարուց ի վեր կայ մի ընթերցարան, որ և քանի քանի անգամ մահու և վերակենդանութեան ազդեցութեանց տակ ճնշուել է մինչ ցարդ: Այդ ընթերցարանի բարեկարգութեան ձայնը անցեալ տարի հրապարակաւ արգարե հնչուեցաւ, սակայն նայելով նորա իրական կէտին և պահանջմանց՝ այժմ իրրեւ հիւանդ կը գտնուի այդ ընթերցարանը: Ազգասիրաց թիւը դասուելու արժանաւորութիւն ունեցող պարոնները այժմ վեց ամսու մէջ մէկ անգամ գալը այն տեղ կըլսնան անգամ, մինչդեռ աննպատակ և անօգուտ ձեռնարկութիւններն պատրաստ են գրաւել նոցա հարկաւոր ըսպէն. թողնելով զայդ՝ պիտոյ է ասել. այժմ ղէպի ի կրթութեան և լուսաւորութեան պայմաններն զարթել է ձգտում մեր հասարակութեան մէջ ևս. սուրբ է այդ, հարկաւոր է ջանալ և գործել, որպէս զի այդ բարի զգացմունքը օր ըստ օրէ ղէպի յառաջ յառաջ միշտ քայլափոխէ. և ահա այնուհետեւ բարոյապէս և մտաւորապէս վարժութեան և զարգացման արշալոյսը պիտի պայծառ շողերով ճաճանչէ իւր լոյսը, մեծամեծ արգասիքներ խոստանալով մեր հասարակութեան. զորա համար հարկաւոր է ձեռնհաս միջոցներով գործնան կենդանի պատկեր տալու ընթերցարանին և հասարակութեան ուշքը գրաւելու այն տեղ, նրա պատակաւ բարի խորհուրդների, օգտաւէտ քա-

րոցների և զարգացման բարձր կէտերի հետ նոցա ծանօթացնելու: Պիտոյ է աշխատիլ որ ընթերցարանի ուղին միշտ ղէպի ի յառաջադիմութիւն ղէպի ի իւր էական պայմանը և ղէպի ի հաստատութիւն յառաջ գնար, և ահա ուսումնարանի սուրբ նպատակին և վախճանին մի զօրաւոր օգնական և աջակից ընկեր կհանդիսանար հասարակութեան օգտին վերըներեալ պայմաններ և օգտաւէտ խորհուրդներ էապէս իրագործելու խոստովանութիւն կարդալով: Առ այժմ՝ այսքանս թող բաւականանայ պատուելի ընթերցողիդ:

Յովհաննէս Մանգլեանց.

21 Հոկտ. 1871 թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԳԻՐ:

ԲԱՆԵՍՏԵՂԻՔ ԵՒ ՀԻՒՍՈՒՆՔԻ ԶԻՒՆԻՑ՝

Մեր համաքաղաքացի Պ. Յ. Խօջայեանցի ղէպէ վերնադրով յօգուածը պատուական Արարատայ էջերում կարգացինք, որը հարեանցի և շատ և շատ կցկտուր խօսումէ Աղէքսանդրապօլու մի քանի կէտերի վրայ: Պ. Խօջայեանցի այսքան կըցկտուր ընթանալու պատճառը հասկացանք, որ սագերին չգրգռելն է. Բարի նպատակ . . .

Թէ և մտադիր էինք նոյն գրուածքի ամեն մի թեւութիւնը բարեկամաբար լցուցանելու, բայց ժամանակը չներելով՝ թողնումենք մի ուրիշ բարեպատեհ միջոցի. այժմ միայն խօսելով Աղուղների վերաբերութեամբ գրածի ղէպ, լաւ հասկացած լինելով՝ որ մեր յարգոյ ընթերցողքը գորանից շատ բան կարող են եզրակացնել Աղէքսանդրապօլու մասին: Ուրեմն սկսենք մեր ասելիքը, չ'շիջուելով նպատակից, որ մի գուցէ ձանձրութիւն պատճառներ մեր սիրեւի ընթերցողներին: Պ. Խօջայեանցը գրումէ, իւրութեմէ՝ մեր աշուղները ըստ մեծի մասին երգումեն տաճկերէն, թէ՛ սրճանոցներում, և թէ՛ տներում, և ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ ականջ է դնում

(*) Թէպէտ այս յօդուածը մի քանի ամիս յառաջ ստացեալ էր, Խմբագրութիւնս, բայց մուսայիմաբ մնացած էր.

Ի. Խ.